

Stuifzanden in Geopark Heuvelrug, Gooi en Vecht

Hans Hoes

Toen ik in de jaren zeventig van de vorige eeuw in de Soester Duinen kampeerde, wist ik niet dat dit één van de weinige nog levende stuifzandgebieden op de Heuvelrug is. Op de Hilversumse Zuiderheide, nabij het Laarder Wasmeer en 't Bluk, is ook zo'n stuifzandgebied. Alleen met menselijk ingrijpen zijn deze stuifzanden te behouden. Zo is de zuidwestkant van de Lange Duinen (een deel van de Soester Duinen) in 2006 gerestaureerd. Dat gebeurde ook met de stuifduinen van de Zuiderheide en het Laarder Wasmeer in 2007-2012. Wat overblijft is een schitterend duingebied dat met alle winden meewaait en verandert.

Ontstaan stuifzanden

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien, kwamen er in onze streken eeuwenlang periodes voor die zo droog en koud waren dat er nauwe-

lijks vegetatie groeide. De fijnzandige bodems konden bij sterke wind dan ook massaal gaan verstuiven. Het meeste zand kwam uit de riviervlakten en de drooggevallen Noordzee. Het werd

Embryonaal duin in onregelmatige vorm.

Foto: Sander Koopman.

als een enkele meters dikke deken stuifzand neergelegd in de luwten rondom de stuwwallen van Midden-Nederland. Dit zogenaamde dekzand rust in het gebied op grindhoudende zanden die door smeltwater zijn afgezet. De dekzanden werden na de laatste ijstijd vastgelegd door bos- en heidevegetatie maar konden door latere verstoringen (ontbossing, afplagging, begrazing, branden) weer gaan stuiven. Onderzoek in het Gooi heeft aangetoond dat er verschillende periodes met verstuiving zijn geweest, van zo'n 8000 via 6000 naar 5000 jaar geleden. De huidige stuifzanden zijn in de Middeleeuwen gevormd, toen de boeren al het hout kaptten, de schapen de heide bevolkten en de hei werd afgeplagd om de mest van de schapen op de akkers te gebruiken. Als je een stuifzandgebied aan zijn lot overlaat, wordt het op termijn gewoon weer heide en bos. Van de late Middeleeuwen tot eind 19^e eeuw waren zandverstuivingen in Nederland een algemeen verschijnsel door de wijze waarop de landbouw bedreven werd. In het Gooi zijn door het reliëf in het landschap de oude stuifzanden nog te herkennen, zoals de Limitische Heide tussen Huizen en Naarden, delen van het G.H. Cronebos en het Smithuyserbos tussen Hilversum en Lage Vuursche, de Zandzee in Bussum, Rijsbergen bij Huizen en het bosje van Zeverijn in Hilversum.

Lange en Korte Duinen te Soest

De boeren uit Soest en de buurtschappen eromheen hadden in de Middeleeuwen gebruiksrechten in de bossen en op de heide in de omgeving. Door het kappen werden de bossen weer heidevelden en door begrazing en afplagging veranderden die weer in stuifzand. Zo ging een

behoorlijk deel van het weidegebied van Soest verloren en werden de akkers door het stuifzand bedreigd. De boeren hebben ook een belangrijke rol gespeeld bij de vorming van de zo genaamde randduinen of barrièreduinen. Vooral de akkers van het buurtschap De Birkt, die direct aan het stuifzand lagen, liepen gevaar bestoven te worden. De boeren plaatsten daarom een houtwal van eiken tussen de akkers en het stuifzand. Daar ontstond zo een randduin.

Uitgestoven boom.

Foto: Overland.

Het randduin groeide mee met de eiken en de eiken groeiden mee met het randduin, zodat dit nu zo'n 10 meter boven de aangrenzende akkers uit steekt. De eiken zijn gebruikt als hakhout. Op de toppen van de randwal zijn de grillige stammetjes nog te zien. Ook middenin het stuifzand liggen randduinen. Zij ontstonden toen in het midden van de 19^e eeuw naaldbossen werden aangelegd om het stuifzand te beteugelen en heidevorming te bevorderen, om die weer

Grillige eiken op randwal in de Korte Duinen.

Foto: Overland.

productief te kunnen maken. Actief beheer is nodig om de stuifzanden 'levend' te behouden. Terwijl vroeger activiteiten werden ondernomen om het stuifzand te beteugelen, wordt nu soms vegetatie weggehaald en de bodem geplagd. Dit gebeurt in het kader van het provinciaal programma 'Laat maar waaien'. Er zijn een aantal wandel- en fietsroutes van verschillende afstanden in het gebied aangelegd, onder andere terug te vinden op de website van het Geopark.

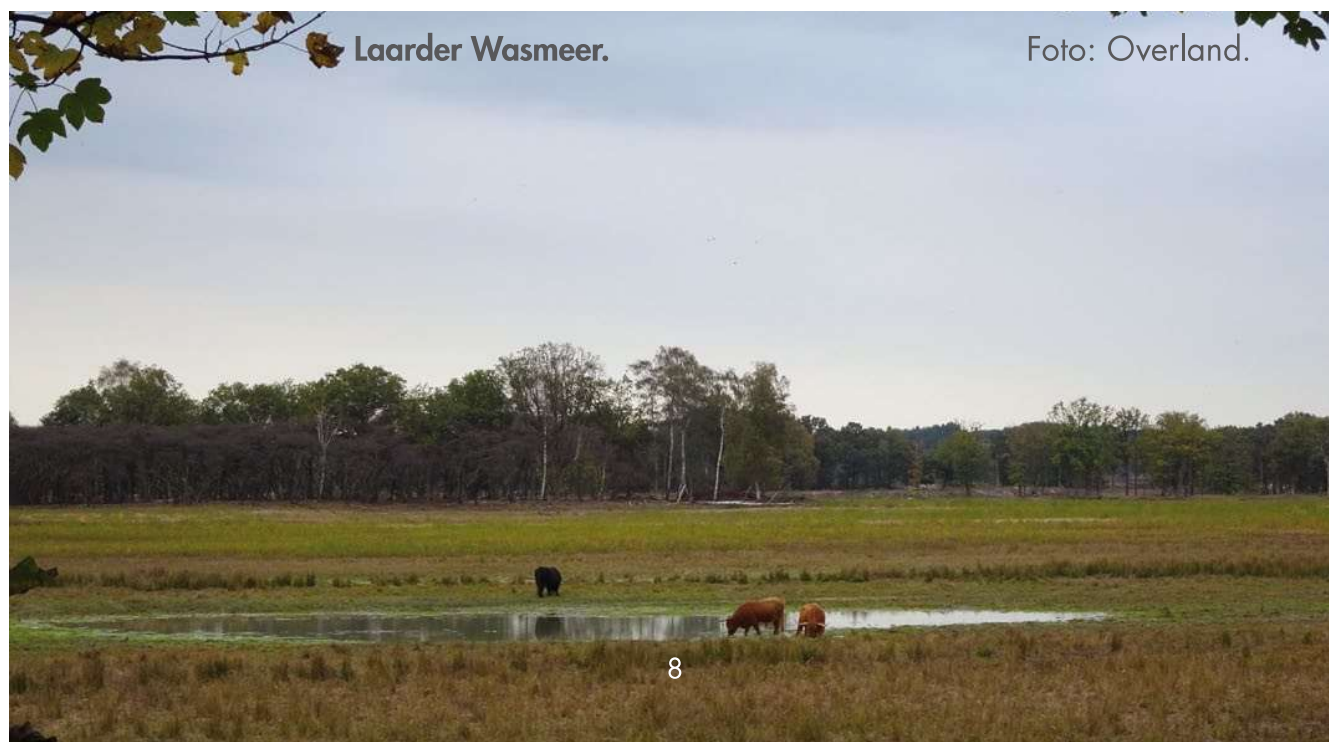
Groot (of Laarder) Wasmeer, 't Bluk en Zuiderheide

Het ontstaan van de Gooise stuifzanden is vergelijkbaar met dat van de Lange en de Korte Duinen. Bij onderzoek tijdens de stuifzandrestauratie in 2007-2008 heeft men vastgesteld dat er meerdere periodes van levend stuifzand zijn geweest. De oudste stuiffase dateert van zo'n 8000 jaar geleden, ruim voor de opkomst van de landbouw. Ook de stuiffase van 6000 jaar geleden is niet te koppelen aan landbouw. Waarschijnlijk is die door grote branden ontstaan. Deze waren het gevolg van menselijk handelen, namelijk het platbranden van bos. De stuiffase van 5000 jaar geleden is vermoedelijk wel ontstaan door landbouwactiviteiten. De boeren lieten hun vee grazen in het heidegebied. In sommige diep uitgestoven laagten, waar de grond vochtig was, vormden de uitgespoelde (vooral organische) stoffen plaatselijk dichte inspoelingslagen. Het regenwater kon daar-

door niet meer in de bodem wegzakken. Zo zijn de Laarder Wasmeren ontstaan, waarvan het Groot Wasmeer het meest zichtbaar is. De meertjes werden door de boeren gebruikt om de schapen te wassen voordat ze geschoren werden. De naam Wasmeren komt daar vandaan. Vanaf eind 19^e eeuw werd het Groot Wasmeer gebruikt om het Hilversumse afvalwater te lozen. Dat veroorzaakte veel verontreinigd slib. Na een uitvoerige restauratie, waarbij veel grond is afgegraven, zijn de zandverstuivingen weer op gang gekomen. Er zijn een aantal fiets- en wandelroutes vooral langs de stuifzanden en het Wasmeer aangelegd. Een deel van het gebied is afgezet en slechts een paar keer per jaar met een gids van IVN, GNR of VVG te bezoeken. Een apart en opmerkelijk gebied, een bezoek zeker waard. In stuifzanden komen extreme milieumomstandigheden voor met daaraan aangepaste levensgemeenschappen. Nederland bezit met 1400 ha het grootste areaal aan levend stuifzand in Europa en neemt daardoor een unieke positie in. Het Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht speelt daarin een belangrijk rol.

Bronnen

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de beschrijving van de geosites van het Geopark Heuvelrug, Gooi en Vecht, van het boekje 'Zand in beweging, over Goois stuifzand en stuifzandrestauratie' van Sander Koopman en Jan Sevink uit 2015 en eigen waarneming.

Laarder Wasmeer.

Foto: Overland.